

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Στιχουργική, ποίηση, φιλολογία...

Η τέχνη του να γράφει κάποιος αποτελεί δημιουργικό έργο (λογοτεχνία), προϋποθέτει έμπνευση και ταλέντο και δεν υπάρχουν βοηθήματα ή κανόνες γι αυτό... Το να αναλύσει όμως κανείς λογοτεχνικά κείμενα είναι επιστήμη (φιλολογία) η οποία έχει τα εργαλεία της, στα οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια. Η αντιστοιχία με τη σύνθεση ενός κομματιού είναι προφανής: Δεν υπάρχουν χρυσές συνταγές για να συνθέσεις μια μουσική. Υπάρχουν όμως τα εργαλεία που σε βοηθούν να την αναλύσεις, και πολλές φορές σε βοηθούν να την εμβαθύνεις, να την τελειοποιήσεις!

Η διαφορά μεταξύ ποίησης και στιχουργικής δεν είναι ευδιάκριτη (στην Αρχαιότητα οι δύο έννοιες ήταν ταυτόσημες). Στις μέρες μας όμως, έχουμε ανάγκη το στιχουργό σε «κατασκευαστή» στίχων, δίνοντάς του μια υποτιμητική έννοια, πράγμα που δεν ισχύει (σε πολλές σύγχρονες περιπτώσεις στίχων). Από την άλλη, η έννοια του ποιητή είναι αρκετά υπερτιμημένη στις μέρες μας, χωρίς τα αποτελέσματα να δικαιολογούν πολλές φορές την αξία αυτή...

Quiz 1: Ο Όμηρος (Ιλιάδα, Οδύσσεια) ήταν στιχουργός ή ποιητής; :-)

Στη συνέχεια λοιπόν θα αναφερθούμε στους "κανόνες" της Στιχουργικής (λέγεται και Μετρική) - ή της ποίησης αν προτιμάτε - πάντα με το σκεπτικό όχι των τυπικών, γραφειοκρατικών υποχρεώσεων ενός στιχουργού, αλλά με το σκεπτικό: «Αν δεν ξέρουμε τους κανόνες τότε πώς θα τους παραβούμε?».

2. Συλλαβές, Μέτρα, Στίχοι, Στροφές...

Οι παραπάνω έννοιες είναι λίγο πολύ γνωστές: Η κάθε στροφή ενός ποιήματος (στιχουργήματος) αποτελείται από στίχους, ο κάθε στίχος από μέτρα, το κάθε μέτρο από συλλαβές... και έχουμε:

Συλλαβή: Στην Αρχαιότητα, οι συλλαβές ήταν **βραχείες** ή **μακρές**. Στις μέρες μας, παίζει ρόλο αν μια συλλαβή τονίζεται ή όχι. Επίσης, ο χωρισμός ενός στίχου σε συλλαβές δεν ακολουθεί απαραίτητα τους γραμματικούς κανόνες της γλώσσας μας. Είναι περισσότερο «ποιητικός» / ηχητικός (με βάση τον ήχο) χωρισμός (δύο συλλαβές μπορούν να ενωθούν - να συμπεριφέρονται ηχητικά σαν μία) και θα αναφερθούμε στο φαινόμενο αυτό στη συνέχεια...

Quiz 2: Ποιες ήταν οι βραχείες και ποιες οι μακρές συλλαβές;

Μέτρο (ή πόδι - πους): Είναι η εναλλαγή των τονισμένων (-) και άτονων (U) συλλαβών (βραχέων ή μακρών κατά την αρχαιότητα) που συναντιέται σε ένα στίχο. Τα μέτρα μας έρχονται από την αρχαιότητα και τα πιο χαρακτηριστικά από αυτά παραθέτονται στον παρακάτω πίνακα:

Όνομα μέτρου	Αρ. Συλλαβών	Τονισμός
Ίαμβος (ή Ιαμβικό μέτρο)	2	U -
Τροχάιος (ή τροχαϊκό μέτρο)	2	- U
Σπόνδειος (ή Σπόνδειο μέτρο)	2	--
Ανάπαιστος (Αναπαιστικό μέτρο)	3	U U -
Δάκτυλος (Δακτυλικό μέτρο)	3	- U U
Βάκχειος	3	U - -
Αντιβάκχειος	3	- - U
Αμφιβραχύς	3	U - U
Κρητικός	3	- U -

Υπάρχουν και άλλα μέτρα όπως: Τρίβραχος, Χορίαμβος, Παίων, Δόχμιος, καθώς και σύνθετα, πολυσύλλαβα μέτρα π.χ. Ιππωνάκτειο (- **U U - U - -**) κ.α.

Απίθανα παραδείγματα (για να μη νομίζετε ότι όλα αυτά είναι θεωρητικά):

α. Η Ιλιάδα και η Οδύσσεια είναι Δακτυλικού μέτρου (**Α** νδρα μη **Ε** νε πεν **Μοῦ** σα πο **λύ** τρο πον...)

β. Ο Εθνικός μας ύμνος είναι Τροχάιος: (**Σε** γνω **ρι** ζω-α **πό** την **κό** ψη...)

γ. Το «Μαντήλι Καλαματιανό» είναι Ίαμβος (Σαν **πας** στην **Κα** λα **μά** τα...)

δ. Τροχάιο είναι και το «Της αγάπης αίματα» (Οδ. Ελύτης) (**Της** α **γά** πης **αί** μα τα...)

ε. Το "Stairway to Heaven" (Led Zeppelin) είναι Ανάπαιστος (... and she's **buy** ing a **stair** way to **hea** ven...)

Quiz 3: Ποιο είναι το μέτρο ενός αγαπημένου σας κομματιού;

Βέβαια, κανείς δεν μας υποχρεώνει να χρησιμοποιούμε μέτρα στους στίχους που γράφουμε (πολλά σύγχρονα ποιήματα είναι άμετρα), αλλά η χρήση των μέτρων βοηθάει αφάνταστα στη μελοποίηση κομματιών. (Η συντριπτική πλειοψηφία των μελοποιήσεων αφορά έμμετρα ποιήματα). Ένα καλό κόλπο ίσως είναι να χρησιμοποιούνται διαφορετικά μέτρα σε ένα ποίημα (π.χ. άλλο μέτρο στα κουπλέ, άλλο στο ρεφρέν...)

Quiz 4: Ποια μελοποίηση άμετρου ποιήματος ή πρόζας θυμάστε;

Στίχοι: Αποτελούν τη βάση της Στιχουργικής, αποτελούνται από έναν αριθμό συλλαβών με έμμετρη και τονική τάξη. Ανάλογα με τον αριθμό των συλλαβών που περιέχουν μπορούν να χαρακτηριστούν μονοσύλλαβοι, δισύλλαβοι... έως και δεκαεπτασύλλαβοι... (17 συλλαβές σε ένα στίχο). Οι περιπτώσεις μονοσύλλαβων, δισύλλαβων και τρισύλλαβων στίχων είναι μάλλον σπάνιες - αποτελούν στιχουργικά παιχνίδια. Όπως επίσης οι στίχοι από 16 συλλαβές και πάνω συνήθως χωρίζονται στα 2 (π.χ. 2 οκτασύλλαβοι στίχοι από έναν δεκαεξασύλλαβο).

Απίθανα παραδείγματα (συνέχεια):

α. Πολλά δημοτικά μας τραγούδια είναι Δεκαπεντασύλλαβα και μάλιστα Ιαμβικά (π.χ. «Κολοκοτρωναίοι»: Κα **βά** λα **παν** στην **ε** κκλη **σιά**, κα **βά** λα **προ** σκυ **νά** νε..)

β. Η «Δημοσθένους Λέξις» (Δ. Σαββόπουλος) είναι Ιαμβικός οκτασύλλαβος και ενεασύλλαβος

(Σαν **βγω-απ'** αυ **τη** τη **φύ** λα **κή** - κα **νεις** δε **θα** με **πε** ρι **μέ** νει...

Οι **δρό** μοι **θα** ναι **ά** δεια **νοι** - κι-η **πο** λι **τεί** α **μου** πιο **ξέ** νη...)

γ. (**Τώ** ρα που **πας** στη **ξε** νι **τεί** α - **Δάκτυλος** + **Δάκτυλος** + **Ίαμβος**

που **λί** θα **γί** νω του νο **τιά** - **Κρητικός** + **Δάκτυλος** + **Ίαμβος**

γρή γο **ρα** να **σ'α** ντα **μώ** σω...) - **Τροχάιος**

Στο τραγούδι αυτό του Μ. Χατζιδάκι, βλέπουμε το μεικτό μέτρο που ακολουθείται στους πρώτους 2 οκτασύλλαβους στίχους, και το τροχαϊκό μέτρο στον τρίτο. Όμοια ακολουθούν και οι άλλες στροφές του κουπλέ, ενώ στο ρεφρέν γίνεται δεκατετρασύλλαβο Τροχάιο:

(**Η** σουν **κυ** πα **ρί** σι **στην** αυ **λή** α **γα** πη **μέ** νο..)

Όπως αντιλαμβάνεστε, δεν είναι απαραίτητο να ακολουθείται ένα μέτρο και ένας αριθμός συλλαβών σε ολόκληρο το ποίημα, αλλά μπορεί ο στιχουργός να χρησιμοποιήσει οποιονδήποτε συνδυασμό μέτρων και συλλαβών, αρκεί να υπάρχει κάποια επαναληπτικότητα στα μέτρα που χρησιμοποιούνται (για να μπορεί να μελοποιηθεί ευκολότερα...)

Quiz 5: Ποιο είναι το μέτρο και ο αριθμός συλλαβών ενός δικού σας κομματιού;

Στροφές: Ένα σύνολο από δύο ή περισσότερους στίχους αποτελεί τη Στροφή. Συνήθως οι στροφές έχουν ολοκληρωμένο νόημα. Ανάλογα με τον αριθμό των στίχων που τις απαρτίζουν χαρακτηρίζονται:

- **Δίστιχα** (2 στίχοι) – Συνηθίζεται στη δημοτική ποίηση
- **Τρίστιχα (τερτσίνες)** (3 στίχοι)
- **Τετράστιχα** (4 στίχοι) – πολύ συνηθισμένο είδος
- **Οκτάβες** (8 στίχοι) κ.ο.κ.

Ένα χαρακτηριστικό των στροφών είναι η **ομοιοκαταληξία (ρίμα, ομοιοτέλευστον)**. Είναι το χαρακτηριστικό δύο ή περισσότερων στίχων μιας στροφής να τελειώνουν με ομόηχες λέξεις ή συλλαβές (π.χ. **κοντά – κεντά, κύματα – βήματα** κ.ο.κ.). Αν ομοιοκαταληκτούν ο πρώτος με τον τρίτο (δεύτερος με τέταρτο κ.ο.κ.) στίχο μιας στροφής, τότε η ομοιοκαταληξία λέγεται **πλεκτή**. Αντίστοιχα, αν ομοιοκαταληκτούν ο πρώτος με το δεύτερο (τρίτος με τέταρτο κ.ο.κ.) λέγεται **ζευγαρωτή**. Μπορούν όμως να υπάρξουν και άλλα είδη ομοιοκαταληξίας (σταυρωτή, ζευγαροπλεκτή κ.λ.π.). Οι Αρχαίοι Έλληνες δεν χρησιμοποιούσαν ομοιοκαταληξία στα ποιήματά τους, όπως και πολλοί από τους σύγχρονους ποιητές.

Άλλο χαρακτηριστικά επίσης των στίχων των στροφών είναι ο τονισμός της κατάληξής τους (οξύτονος, παροξύτονος ή προπαροξύτονος αν τονίζεται στη λήγουσα, παραλήγουσα ή προπαραλήγουσα αντίστοιχα).

3. Είδη ποιητικού λόγου

Η ποίηση σύμφωνα με τους προγόνους μας διακρινόταν σε 3 μεγάλες ομάδες:

1. Λυρική ποίηση. Είναι η ποίηση που τραγουδιόταν δημόσια με συνοδεία λύρας (...σήμερα τραγουδιέται σε παρέες με συνοδεία κιθάρας :-). Διάσημοι Λυρικοί ποιητές ήταν ο Πίνδαρος, η Σαπφώ κ.α. Είναι πολύ ευρεία κατηγορία, και σ' αυτήν εντάσσονται πολλές υποκατηγορίες ποιημάτων όπως:

1. Ύμνοι (λατρευτικά των Θεών)
2. Θρήνοι (για το θάνατο αγαπημένων προσώπων)
3. Υμέναιοι (γαμήλια τραγούδια)
4. Διθύραμβοι (λατρευτικά του Διονύσου)
5. Ερωτικά
6. Σκόλια (εγκώμια)
7. Επινίκια (για τους νικητές των ολυμπιακών αγώνων) κ.α.

2. Αφηγηματική ποίηση. Είναι η ποίηση που αφηγείται ηρωικές πράξεις ή ερωτικές περιπέτειες ή θρησκευτικές

ιστορίες και απαγγέλλονταν ρυθμικά χωρίς τη συνοδεία οργάνων. Ο κυριότερος εκπρόσωπός της είναι το **Έπος** (αφήγηση ηρωικών πράξεων).

3. Δραματική (ή σκηνική) ποίηση. Είναι οι γνωστές μας τραγωδίες και κωμωδίες, ποίηση η οποία αναπαριστά επί σκηνής τραγικές ή κωμικές πράξεις και απαγγέλλονταν από τους υποκριτές (ηθοποιούς).

Άλλες σύγχρονες μορφές ποίησης (επηρεασμένες κυρίως από την Ιταλική και τη Γαλλική παράδοση) είναι: το **Σονέτο**, το **Ροντέλο**, η **Μπαλάντα**, η **Βιλανέλα** κ.α.

4. Διάφορα κολπάκια...

Παραθέτονται διάφορα γραμματικά φαινόμενα κυρίως, τα οποία εμφανίζονται συχνά στην ποίηση:

1. «Ποιητική Άδεια».

Είναι το «δικαίωμα» που έχει ένας ποιητής να παραβαίνει τους γραμματικούς κανόνες και το συντακτικό για χάρη του μέτρου ή της ομοιοκαταληξίας ενός ποιήματος. Η χρήση της άπτεται της προσωπικής αισθητικής του ποιητή.

Greek - Guitar

ΑΡΧΗ